

Muzeum w Żyrardowie

W roku 1833 we wsi Ruda Guzowska, należącej do dóbr Łubieńskich, uruchomiono fabrykę wyrobów lnianych. Zakłady dały początek osadzie fabrycznej i miastu, którego nazwa pochodzi od nazwiska wynalazcy maszyny do przędzenia lnu i pierwszego dyrektora technicznego fabryki – Filipa de Girarda. W 1825 roku został on powołany przez ministra skarbu rządu Królestwa Polskiego, księcia Ksawerego Druckiego-Lubeckiego, na stanowisko naczelnego mechanika przy Wydziale Górniczym Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu.

Na przełomie XIX i XX wieku Żyrardów stał się ważnym ośrodkiem przemysłu lnianego, z wielką i uznaną w świecie fabryką wyrobów lnianych, wokół której funkcjonowała duża, wielonarodowa osada fabryczna. Przemiany jakie w związku z tym zachodziły, były na tyle ważne i interesujące, że stosunkowo wcześniej zaczęto dostrzegać wartość muzealną pamiątek dotyczących funkcjonowania fabryki oraz osady. Zwolennikiem utworzenia muzeum był żyrardowski społecznik i burmistrz miasta Józef Procner, który w tym celu próbował zyskać poparcie u władz miejskich. Jednak plany i działania na rzecz utworzenia muzeum zostały przerwane przez wybuch I wojny światowej a następnie światowy kryzys gospodarczy lat 30. XX w. Lata okupacji hitlerowskiej a potem okres stalinizmu także nie pozwoliły na realizację tych planów.

Po wielu latach do pomysłu powrócono, i w roku 1961 Muzeum Historii Ruchu Robotniczego w Żyrardowie zainaugurowało swoją działalność. Pierwsza wystawa ukazywała dzieje fabryki żyrardowskiej, rozwój osady fabrycznej, życie codzienne pracowników. Zebrano eksponaty od mieszkańców, którzy licznie wzięli udział w akcji gromadzenia pamiątek tematycznie związanych z Żyrardowem.

W 1976 roku placówka przyjęła nazwę Muzeum Okręgowego w Żyrardowie. Zakres działania poszerzył się o tematykę związaną z całym regionem Mazowsza. Muzeum otacza opieką i nadzorem merytorycznym muzea w Brzezinach, Rawie Mazowieckiej i Sochaczewie. Kiedy 1 stycznia 1999 r. wprowadzono reformę administracyjną i utworzony został powiat żyrardowski, organizatorem Muzeum stała się Rada Powiatu Żyrardowskiego. 30 czerwca tego samego roku nazwa została zmieniona na Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie. Jednocześnie obszarem działań i badań placówki stała się zachodnia część historycznego Mazowsza.

Budynek, w którym znajduje się Muzeum wzniesiony został w latach 1886–1896. Jest on przykładem miejskiej zabudowy reprezentacyjnej w tzw. kostiumie francuskim. W przeszłości należał do Karola Augusta Dittricha,

współwłaściciela fabryki żyrardowskiej od 1857 roku. Dziś jego nazwę nosi park krajobrazowy otaczający Muzeum¹.

Obecnie Muzeum gromadzi zbiory w działach: historia, etnografia, sztuka i ikonografia. Funkcjonuje także muzealna biblioteka.

Dział historyczny posiada nagromadzony przez lata drogą kupna lub darów bogaty zasób eksponatów. Podzielony jest on na trzy zasadnicze grupy: 1. Archiwalia 2. Numizmaty 3. Pamiątki historyczne.

Zbiór archiwaliów zawiera 1605 pozycji inwentarzowych i składa się z następujących zespołów: Towarzystwo Zakładów Żyrardowskich, gmina i miasto Żyrardów, Komenda Powiatowa Policji pow. błońskiego, towarzystwa oświatowo-kulturalne, towarzystwa finansowo-gospodarcze, partie i organizacje polityczne, związki zawodowe, cechy rzemieślnicze, organizacje młodzieżowe, Rady Delegatów Robotniczych, konspiracyjne ugrupowania polityczne i wojskowe z okresu okupacji hitlerowskiej, ankiety, życiorysy, wspomnienia i akta osobowe działaczy politycznych i społecznych, legitymacje, paszporty, książeczki obrachunkowe, kartografia – w tym unikalna mapa pogładowa Królestwa Polskiego (ulożona przez Jadwigę z Zakrzewskich Wójcicką), mapa Królestwa Polskiego XIX/XX w., mapa Imperium Rosyjskiego z 1906 r., z zaznaczeniem sieci dróg żelaznych, szos i tras wodnych, plan Żyrardowa z zaznaczeniem usytuowania Żyrardowskiej Manufaktury z 1915 r., wiele tytułów prasy z okresu międzywojennego i II wojny światowej. Równie interesującymi materiałami historycznymi są: afisze, zaproszenia i druki reklamowe, plakaty, obwieszczenia z terenu Żyrardowa wydawane przez Zakłady Żyrardowskie, organizacje i stowarzyszenia oraz władze.

W zbiorach Muzeum zinwentaryzowanych jest 714 numizmatów. Są to monety, banknoty – głównie rosyjskie, niemieckie, polskie i czeskie z XIX i XX wieku. W grupie tej znajdują się również order, odznaczenia i medale okolicznościowe.

Do pamiątek historycznych, których w Muzeum jest 210, zaliczają się: historyczne tkaniny produkcji Zakładów Żyrardowskich, albumy z próbkami tkanin, mundury kozackie i żandarmerii carskiej, polskie mundury wojskowe, broń palna i biała z XIX i XX wieku, sztandary straży ogniowej, organizacji politycznych, społecznych, towarzystw kulturalnych z terenu Żyrardowa, pamiątki organizacji niepodległościowych, dokumenty, listy i przedmioty osobiste więźniów obozów koncentracyjnych z okresu II wojny światowej.

W dziale etnografii znajdują się eksponaty z dziedziny tradycyjnej kultury materialnej środowiska robotniczego miasta. W 1976 roku w Muzeum utworzona została stała ekspozycja „Izba robotnicza z początku XX wieku“, gdzie prezentowane jest przykładowe wnętrze jednego z mieszkań żyrardowskiej osady fa-

¹ J. Nazieźbło, Muzeum w Żyrardowie 1961–1996 r., Żyrardów 1996, s. 7; B. Nietrzebka, Muzeum Mazowska Zachodniego w Żyrardowie, [w:] Muzeum Mazowska Zachodniego w Żyrardowie, pod red. B. Nietrzebki, Żyrardów 2010, s. 2.

brycznej. Zbiory działu podzielone są według układu rzeczowego na dwa zespoły: etnografia-miasto i etnografia-teren. W dziale etnografia-miasto znajdują się zabytki ukazujące urządzenia wnętrza mieszkalnego żyrardowskiej rodziny robotniczej. Są to: szafy, łóżka, kredensy, stoły, zegary, maszyny do szycia, parawany, kołyska, półki, komody z przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego. Są także stroje kobiece i męskie z początków XX wieku, tkaniny dekoracyjne (obrusy, serwetki, prześcieradła, ręczniki) wykonane z płótna lnianego w Zakładach Żyrardowskich. Dużą grupę eksponatów stanowią sprzęty gospodarstwa domowego. Począwszy od żeliwnych garnków, zastaw stołowych, kuchni (tzw. kozy, primusy), moździerzy, maselniczek, a kończąc na kuflach do piwa. Można także zobaczyć przedmioty kultu, takie jak: krzyże, figurki, oleodruki, świeczniki. W dziale etnografia – teren zebrane są zabytki kultury ludowej z byłego województwa skierniewickiego. Znaczna część tych zasobów to sprzęty gospodarstwa domowego a także stroje ludowe: damski, męski i dziecięcy, przedmioty związane z kultem religijnym oraz folklorem wiejskim. Zgromadzono także narzędzia rolnicze używane w I połowie XX wieku, między innymi: brony laskowe, sierpy, cepy itp.².

Odrębnym działem i najliczniejszym, bo liczącym 3045 eksponatów, jest ikonografia. Zbiór ten zawiera fotografie, albumy, szklane negatywy, pocztówki, oraz druki reklamowe, przedstawiające obiekty architektoniczne Żyrardowa, fabryki wyrobów lnianych, mieszkańców miasta i ich życie społeczne, kulturalne i oświatowe. Wiele z nich to pamiątki z terenu Mazowsza. Zbiór ten obejmuje lata 1872–1986, a podzielony jest tematycznie na trzy grupy: Zakłady Żyrardowskie, Żyrardów – Miasto, Inne. W pierwszej grupie znajdują się fotografie i albumy dokumentujące powstanie, rozwój zakładów żyrardowskich oraz ich kadrę kierowniczą i robotników. Najcenniejszymi eksponatami są zdjęcia z lat 80-tych XIX wieku, przedstawiające zabudowania fabryki, dyrekcję i pracowników poszczególnych wydziałów oraz zakładową straż ogniową. W Muzeum Mazowsza Zachodniego znajduje się bogata dokumentacja dotycząca życia kulturalnego, oświatowego i społecznego mieszkańców Żyrardowa. Stare fotografie przedstawiają nauczycieli, uczniów, władze miejskie, rzemieślników, uroczystości państwowe, wydarzenia polityczne. Oddzielną grupę w dziale stanowią karty pocztowe z przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego, wśród nich znajduje się między innymi: bogata kolekcja pocztówek ukazująca Żyrardów i jego zmieniającą się z upływem czasu zabudowę. Najstarsza karta pocztowa w zasobach Muzeum pochodzi z 1898 roku. Przedstawione są na niej: kościół p.w. Karola Boromeusza, szkoła powszechna oraz szpital fabryczny³.

² J. Nąziębło: Muzeum w Żyrardowie 1961–1996 r. Żyrardów 1996 r. s. 19; B. Rzczycka, Etnografia, [w:] Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie, pod red. B. Nietrzebki, Żyrardów 2010, s. 3.

³ E. Sowińska, Ikonografia, [w:] Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie, pod red. B. Nietrzebki, Żyrardów 2010, s. 5–6.

Zbiory w dziale sztuki należą do najcenniejszych w Muzeum i są podzielone na następujące grupy: malarstwo polskie, w tym wydzielona kolekcja Józefa Rapackiego, malarstwo obce, grafika, rysunek, rzeźba, tkanina artystyczna, rzemiosło artystyczne.

Największym i unikalnym eksponatem w zbiorach Muzeum jest *Panorama Żyrardowa z 1899 roku*, akwarela o wymiarach 140 cm x 367 cm. Przekazana została placówce w 1969 roku przez Zakłady Przemysłu Lniarskiego. Panorama została wykonana na zamówienie właścicieli Zakładów Żyrardowskich w celu uświetnienia stoiska żyrardowskiego na Światowej Wystawie w Paryżu, która odbyła się w roku 1900. Sygnowana „Eckert Pflug, Kunstverlag Leipzig – München” przedstawia ogólny widok miasta w rzucie perspektywicznym. Pod wizerunkiem miasta umieszczone są w pięciu ujęciach (dwa prostokąty, koło, romb i owal) i w powiększeniu, ważniejsze obiekty osady fabrycznej Żyrardów, tj. kantor, szpital, ochronka, szkoły fabryczne. Panorama pozwala zwiedzającym poznać kształt urbanistyczny miasta z końca XIX wieku i porównać go z dzisiejszą zabudową Żyrardowa.

W dziale sztuki znajdują się również portrety właścicieli Zakładów Żyrardowskich wykonane przez Augusta Frinda, a także portrety właścicieli dóbr guzowskich autorstwa m. in. Józefa Simmlera. Cennym nabytkiem jest album szkiców Józefa Chełmońskiego do znanych obrazów powstałych w latach 1879–1910. Wśród rzeźb można wyróżnić: popiersie Filipa de Girarda z 1856 roku autorstwa Francois Chardigny’ego, „Dante i Beatrice” Aimone’a z II poł. XIX wieku. W dziale tym zgromadzone są także prace wykonane przez współczesnych lokalnych malarzy i grafików, m. in. Tadeusza Sobolewskiego, Ryszarda Gąsiewicza, Tadeusza Łapińskiego, Mariana Schmidta

Stalą ekspozycją, z której słynie Muzeum Mazowsza Zachodniego, jest kolekcja prac Józefa Rapackiego, mieszkającego w latach 1912–1929 w pobliskiej Olszance. Przez wiele lat pracownicy żyrardowskiego Muzeum poszukiwali i kupowali prace tego artysty. Udało się zgromadzić ponad 80 dzieł. W 1993 r. zorganizowano wystawę prac Rapackiego, nazwanego przez Pię Górską, dziełniczkę dóbr w Woli Pękoszewskiej „malarzem brzóz i liliowych wrzosów”. Z czasem kolekcja Muzeum Mazowsza Zachodniego była na tyle bogata w dzieła artysty, że zorganizowano samodzielną, stałą galerię. Składają się na nią obrazy olejne, pastele, akwarele oraz litografie, m. in. *Ścieżka w lesie* z 1913 roku, *W cieniu brzóz* z 1921 roku, *Pejzaż jesienny z brzoźami* z 1923 roku, *Pejzaż z kaczęciami* z 1928 roku. W swoich zbiorach Muzeum posiada również kilka fotografii pokazujących malarza w jego pracowni. Z okazji otwarcia ekspozycji został wydany specjalny przewodnik. Do dziś stała galeria prac J. Rapackiego cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem zwiedzających⁴.

⁴ www.muzeumzyrardow.pl

Wspomniana wcześniej stała ekspozycja etnograficzna izby żyrardowskiej rodziny robotniczej z początku XX w. prezentuje wnętrze mieszkania z terenu osady fabrycznej, wyposażonego w przedmioty pochodzące z Żyrardowa. Izba spełniała wiele funkcji, stąd podział na część kuchenno-higieniczną oddzieloną parawanem od pozostałej części mieszkania. Główne miejsce zajmuje stół z krzesłami, łóżko ze stojącą obok kołyską, szafa i komoda. Wyposażenie wnętrza uzupełnia niezbędna w każdym domu maszyna do szycia, „słupek” na kwiaty i lustro. Ważnym miejscem jest komoda, na której ustawiono tzw. „święty kącik” – krzyż, figurki aniołków i Matki Boskiej. Na sprzętach znajdują się haftowane serwetki, na ścianach makatki, oleodruki oraz fotografie, obecnie prezentowane w zrekonstruowanej Kręgielni przy Resursie Fabrycznej.

Kilka razy w roku Muzeum organizuje wystawy czasowe, nawiązujące do historii regionu, a także ekspozycje etnograficzne przybliżające kulturę dalekich krajów. W roku 2010 zorganizowano szereg takich wystaw. Pierwszą z nich była *Magiczna i industrialna współczesna polska biżuteria artystyczna* (we współpracy z Jerzym Brukwickim). Kolejna wystawa: *Mongolia. Kraina przestrzeni i błękitnego nieba* powstała we współpracy ze Stowarzyszeniem Polska–Mongolia. W czasie otwarcia wystawy goście mogli poznać tradycyjne zwyczaje mongolskie, kuchnię mongolską, zobaczyć pokaz slajdów i prezentacje o kulturze, przyrodzie i zwyczajach tego odległego kraju. W ramach wystawy odbył się wykład pt. *Sekrety tradycyjnej medycyny mongolskiej*, który poprowadziła Sa-injargal Byambasuren-Federowska, lekarz medycyny ze specjalizacją medycyny rodzinnej i akupunktury. Ponadto zwiedzający wystawę mieli okazję obejrzeć mongolską jurtę, którą roztawiono za budynkiem Muzeum.

Kolejną wystawą w 2010 roku była *Historia RKL „Dzik” w Żyrardowie – klimaty mazowieckiego łowiectwa, zwierzyna łowna Mazowsza Zachodniego*, zorganizowana we współpracy z Robotniczym Kołem Łowieckim „Dzik” z okazji 65-lecia jego działalności. W dniu otwarcia wystawy odsłonięto odrestaurowaną rzeźbę myśliwego, która obecnie znajduje się przy wejściu do Parku.

Nawiązująca do przeszłości wystawa pt. *Z dziejów miasteczka w kolorze niebieskim. O społeczności żydowskiej Żyrardowa i okolic* powstała we współpracy z Żydowskim Instytutem Historycznym. Z okazji tej wystawy 29 grudnia 2010 roku gościł w żyrardowskiej placówce Naczelny Rabin Polski, Michael Schudrich. Do spotkania doszło dzięki pomocy Liceum Ogólnokształcącego w Żyrardowie i zaangażowaniu wywodzącego się z żyrardowskiej rodziny żydowskiej a mieszkającego obecnie w Izraelu, prof. Daniela Wagnera. To na jego osobiste zaproszenie w uroczystościach uczestniczył Naczelny Rabin Polski. Profesor Wagner przybył ponownie do Żyrardowa w maju 2011 r., a jego wizyta była związana z innym projektem realizowanym przez Liceum Ogólnokształcące im. S. Żeromskiego we współpracy z Muzeum Mazowsza Zachodniego.

Wystawę *W kręgu secesji* można było podziwiać od 14 maja do 13 lipca 2011 roku. Zaprezentowane zbiory pochodziły z Muzeum Mazowieckiego

w Płocku i przedstawiały obiekty z końca XIX i początku XX wieku. Charakterystyczną cechą nurtu sztuki zwanego secesją jest giętka, długa, wijąca się linia, subtelna i jasna kolorystyka, a także czerpanie natchnienia z motywów fauny i flory.

16 września 2011 roku otwarto wystawę pt. *Opowieść o niebieskim kwiecie. Krótka historia lniarstwa*. Ekspozycja ukazywała przebieg tradycyjnej obróbki lnu, elementy związane z przemysłem mechanicznym oraz wyroby lniane pochodzące zarówno z końca XIX wieku jak i produkty nowoczesne.

W roku 2012 zaprezentowana została wystawa pocztówek Wojciecha Gniadzika, członka Klubu Kolekcjonera przy Muzeum, pt. *Być kobietą*. Kolekcjoner posiada 20 tys. pocztówek; zaprezentowano jedynie część jego kolekcji. Ekspozycja ukazuje jak bardzo na przestrzeni lat zmieniał się swoisty nośnik informacji, jakim jest powstała w drugiej połowie XIX wieku pocztówka.

Ważnym wydarzeniem 2012 roku było otwarcie w dniu 1 marca wystawy *Rotmistrz Witold Pilecki – ochotnik do Auschwitz*. Ekspozycja została przygotowana w ramach Obchodów Narodowego Dnia Żołnierzy Wyklętych na Mazowszu Zachodnim. Z tej okazji 6 marca 2012 r. o godz. 18.00 w Muzeum został zorganizowany wykład dr Jacka Pawłowicza z Instytutu Pamięi Narodowej oraz pokaz filmu *Śmierć rotmistrza Pileckiego*. Wystawę poświęcono bohaterom wojennym, wiernym do końca ojczyźnie, dla których Bóg – Honor – Ojczyzna stanowiły najwyższe wartości⁵.

Muzeum kładzie duży nacisk na własną działalność wydawniczą, publikując z okazji poszczególnych wystaw foldery i informatory. W 1991 r. Muzeum wydało serię pocztówek, prezentujących Żyrardów. Znaczącym wydawnictwem jest, wydawany od 1992 roku, „Żyrardowski Rocznik Muzealny”. W 2010 roku w ramach programu „Fabryka pełna gier” placówka wydała grę edukacyjną *Spacer po Żyrardowie*, w której gracze wcielają się w przewodników i rywalizują ze sobą. Wygra ten, kto poprowadzi najciekawszą wycieczkę po Żyrardowie. W roku 2011 zostało wydane „Vademecum Żyrardowa”. Można w nim znaleźć najważniejsze informacje o historii i tradycji Żyrardowa i Fabryki Wyrobów Lnianych. Projekt został dofinansowany przez Muzeum Historii Polski w Warszawie.

Nieustannie, co roku, Muzeum powiększa swoje zbiory drogą zakupu bądź daru i w ten sposób zgromadziło już w swoich zbiorach ponad 8600 eksponatów. W 2008 roku otrzymało w darze kilka bardzo interesujących fotografii, pokazujących głównie robotników przy pracy w Żyrardowskich Zakładach. W 2007 roku najcenniejszym nabytkiem był obraz J. Rapackiego pt. *Wrzosowisko w lesie*, którego zakup był możliwy dzięki dotacji Ministerstwa Kultury w ramach Programu Operacyjnego Dziedzictwo Kulturowe oraz dofinansowaniu

⁵ www.muzeumzyradow.pl; Informacje uzyskane od Barbary Rzeczyckiej, pracownika Muzeum.

Starostwa Powiatowego w Żyrardowie. Dzięki staraniom Muzeum w grudniu 2006 roku zakupiono i włączono do zbiorów litografię Józefa Rapackiego *Rzeczka wśród drzew*. Zakupiono również *Pejzaż wiejski przed chatą*. W 2005 roku nabyto 15 akwarel Józefa Rapackiego, których zakup możliwy był dzięki dofinansowaniu z Ministerstwa Kultury w ramach Programu Operacyjnego Dziedzictwo Kulturowe. Również sami twórcy przekazują Muzeum dary, np: fotografie ofiarowane przez Mariana Schmidta, rodowitego żyrardowianina zajmującego się fotografią artystyczną.

Placówka współpracuje z wieloma muzeami, instytucjami kulturalno-oświatowymi, stowarzyszeniami, kolekcjonerami i osobami prywatnymi. Od 2010 roku wspólnie z Liceum Ogólnokształcącym Muzeum Mazowsza Zachodniego realizuje projekt, którego celem jest inwentaryzacja cmentarza żydowskiego w Żyrardowie. W przedsięwzięciu bierze udział prof. Daniel Wagner, który w tej sprawie specjalnie przyjechał do Żyrardowa z Izraela. Działania związane z projektem trwają już rok. Składają się na nie: przygotowanie mapy z odniesieniem do bazy danych o osobach pochowanych oraz sporządzenie dokumentacji fotograficznej nagrobków. Został również przygotowany wstępny plan cmentarza. Koordynatorem i autorem projektu jest Bożena Gąsiorowska, nauczycielka żyrardowskiego liceum; uczestniczy w nim kilkanaścioro uczniów i wolontariusze, w projekt zaangażowali się również pracownicy Muzeum⁶.

Muzeum jest członkiem komitetu założycielskiego Lokalnej Organizacji Turystycznej w Żyrardowie. Dyrektor Muzeum Mazowsza Zachodniego pełni funkcję wiceprezesa tej organizacji. Intensywnie rozwinęła się współpraca ze Stowarzyszeniem Polska–Mongolia (w 2010 r. obchodzono rocznicę 60-lecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską a Mongolią). Współpracuje także z Galerią Krytyków „Pokaz” w Warszawie, Robotniczym Kołem Łowieckim, PTTK Żyrardów i Dyrekcją Bolimowskiego Parku Krajobrazowego w Skierniewicach. W ostatnich latach placówka żyrardowska współpracowała z innymi Muzeami z Płocka, Łodzi, Kutna, Bydgoszczy, Sochaczewa, Warszawy. Warto też wspomnieć o współpracy ze Stowarzyszeniem Muzealników Polskich – Oddziałem Mazowieckim.

Muzeum prowadzi liczne działania informacyjne i popularyzatorskie. Na uwagę zwraca wciąż aktualizowana strona internetowa placówki, umieszczanie informacji o Muzeum na portalu www.muzeapolskie.pl, współpraca ze Starostwem Powiatowym w Żyrardowie. Pracownicy przygotowują materiały archiwalne i ikonograficzne dla: Wydziału Promocji i Kultury UM Żyrardów, współpracują z lokalną prasą. Muzeum nagrało audycje radiowe i telewizyjne dla: Radia Victoria, Radia Niepokalanów, Żyroskop, Żyropoint, Ożyrardów, Telewizji Żyrardowskiej.

⁶ Informacje uzyskane od Barbary Rzeczyckiej, pracownika Muzeum.

Na początku 2002 roku Muzeum powołało Klub Kolekcjonera, skupiając w ten sposób miłośników i zbieraczy różnego rodzaju pamiątek. W Klubie zarejestrowanych jest 14 członków, którzy spotykają się w pomieszczeniach muzeum w ostatnią niedzielę miesiąca. Są to prawdziwi pasjonaci zbierania i znawcy militariów, numizmatycy, filokartyści, filateliści, kolekcjonerzy mebli, lamp naftowych a nawet kieratów. Z gromadzonych przez nich zbiorów, muzeum organizuje wystawy czasowe⁷.

Od 2010 roku Muzeum Mazowsza Zachodniego uczestniczy w „Nocy Muzeów”. Ta ogólnopolska impreza kulturalna została w roku 2011 zorganizowana we współpracy z Urzędem Miasta i Państwową Szkołą Muzyczną w Żyrardowie. W dniu 14 maja 2011 r. Muzeum było otwarte do późnych godzin wieczornych i proponowało zwiedzającym liczne atrakcje, m.in. odbyło się otwarcie wystawy *W kręgu secesji*, po raz drugi można było posłuchać koncertu w wykonaniu uczniów Państwowej Szkoły Muzycznej⁸.

Placówka prowadzi działalność edukacyjną: lekcje muzealne, prelekcje, konsultacje merytoryczne cieszą się dużą popularnością. Prelekcje są z różnych dziedzin, prowadzone zarówno przez pracowników muzeum jak i osoby zaproszone. Ponadto pracownicy Muzeum wygłaszają swoje prelekcje i wykłady poza siedzibą instytucji, m.in. w Zespole Szkół nr 1 w Żyrardowie, w Wyższej Szkole Rozwoju Lokalnego w Żyrardowie, a także w Gabiniecie Pisarza Pawła Hulki-Laskowskiego.

Program lekcji muzealnych został podzielony na dwie grupy: pierwsza dotyczy historii i etnografii Mazowsza; druga zaś miasta Żyrardowa – jego historii, zabytków i twórczości Pawła Hulki-Laskowskiego. W czasie lekcji muzealnych wykorzystywane są eksponaty, filmy współczesne, przeźrocza, reprodukcje dawnych fotografii, fragmenty wspomnień.

Program lekcji muzealnych:

Historia Żyrardowa

1. Zakłady Lniarskie – historia
2. Filip de Girard i jego wynalazki
3. Żyrardów Dittrichów (1857–1914)
4. Żyrardów wielu narodowości
5. Żyrardów i okolice w czasie I i II wojny światowej
6. Żyrardów na starej pocztówce
7. Kultura i oświata w dawnym Żyrardowie
8. Życie codzienne w dawnym Żyrardowie
9. Czas pracy – czas wolny
10. Obrzędy i zwyczaje w dawnym Żyrardowie.

⁷ B. Rzeczycka, Klub Kolekcjonera przy Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie, „Żyrardowski Rocznik Muzealny”, nr 6, 2003, s. 89.

⁸ www.muzeumzyrardow.pl

Zabytki Żyrardowa (prelekcje i wycieczki):

1. Zakłady żyrardowskie
2. Mieszkalna osada fabryczna
3. Obiekty użyteczności publicznej
4. Kościoły i cmentarze
5. Sport i rekreacja
6. Miejsce pamięci narodowej
7. Śladami pisarza Pawła Hulki-Laskowskiego⁹.

W 1992 z inicjatywy ówczesnego dyrektora Muzeum odbyło się spotkanie młodzieży z koła plastycznego Młodzieżowego Domu Kultury i dzieci z Domu Dziennego Pobytu dla Dzieci Niepełnosprawnych z pastelistą Zygmuntem Wiśniewskim, na stałe mieszkającym w Cambrige. Z wykształcenia inżynier-geolog, ale również malarz – absolwent Cambrige Art School, co roku odwiedza Muzeum, by dać lekcje malarstwa oraz wykłady dla dziećmi niepełnosprawnych, które mogą czynnie uczestniczyć w procesie powstawania dzieła¹⁰.

Muzeum organizuje dzieciom ze szkół podstawowych oraz gimnazjów konkursy z dziedziny plastyki oraz fotografii i z zakresu historii. W 2010 roku zorganizowany został konkurs wiedzy o Historii Żyrardowa przez Szkołę Podstawową nr 4 w Żyrardowie – pracownicy Muzeum nadzorowali go merytorycznie oraz byli członkami komisji. W tym samym roku zorganizowano:

- konkurs Wiedzy o Żyrardowie, którego rozstrzygnięcie odbyło się podczas „Nocy Muzeów”,
- międzynarodowy konkurs plastyczny *Moja przygoda w Muzeum*,
- kolejny międzynarodowy konkurs fotograficzny *Muzealne spotkania z fotografią*,
- ogólnopolski konkurs *Poznajemy ojcowiznę* organizowany wspólnie z PTTK w Żyrardowie.

W 2011 roku cieszył się popularnością mieszkańców Żyrardowa i okolic konkurs fotograficzny *Tyle słońca w naszym mieście* organizowany wspólnie z redakcją „Życie Żyrardowa”. Uczestnicy konkursu mieli za zadanie zidentyfikować na podstawie zdjęć z lat 50-tych, 60-tych oraz 70-tych poszczególne ulice oraz dzielnice Żyrardowa.

Muzeum Mazowsza Zachodniego nie tylko od wielu lat organizuje konkursy, ale także samo w nich uczestniczy. W organizowanym przez Marszałka Województwa Mazowieckiego IV edycji konkursu *Mazowieckie Zdarzenia Muzealne – Wierzba żyrardowska* placówka otrzymała honorowe wyróżnienie za wystawę *Żyrardów i okolice w okresie okupacji 1939–1945*. W poprzednich

⁹ Informacje uzyskane od Barbary Rzeczyckiej, pracownika Muzeum.

¹⁰ M. Kraszewska, Spotkanie z Zygmuntem Wiśniewskim, „Żyrardowski Rocznik Muzealny”, nr 1, 1992, s. 66.

edycjach tego konkursu w kategorii „Najciekawsza wystawa zorganizowana przez placówkę muzealną na Mazowszu w 2007 roku” Muzeum w Żyrardowie zajęło III miejsce za ekspozycję *Hielle i Dittrich – historia rodzin, fabryk i fortuny*. Rok wcześniej, w tej samej kategorii, III miejsce zajęła wystawa *Żyrardów – miasto wielu narodów*, zorganizowana przez Muzeum.

Poza edukacją, Muzeum zajmuje się także pracą naukowo-badawczą. W latach 1976–1982 na terenie byłego województwa skierniewickiego przeprowadzone zostały Międzymuzealne Badania Etnograficzne we współpracy z Uniwersytetem Łódzkim oraz Uniwersytetem Warszawskim. Uczestniczyła pracownica Muzeum, Barbara Rzeczycka. Plonem z tych badań były materiały naukowe w postaci wywiadów, dokumentacji, takiej jak: zdjęcia, rysunki, nagrania magnetofonowe¹¹.

Działalność naukowa Muzeum Mazowsza Zachodniego prowadzona jest wielokierunkowo. Obejmuje tematykę lokalną: problematyka historyczna – biograficzna odnosząca się do takich postaci, jak: Filip de Girard, Paweł Hulka-Laskowski, Karol Marczak, historia Żyrardowa i jego przemysłu wraz z etnografią miasta. W latach 1983–2000 działalność naukowa Muzeum objęła wieś Lipce Reymontowskie i jej okolice. Z inicjatywy Muzeum oraz lokalnej społeczności utworzone zostało Muzeum im. St. Reymonta w Lipcach, jako Zamiejskowy Oddział Muzeum Żyrardowskiego. W końcu lat osiemdziesiątych placówka ta otrzymała nową siedzibę w budynku wiejskiej manufaktury tkackiej, będącej ewenementem na skalę ogólnopolską. Oddział w Lipcach Reymontowskich skupia swą działalność na gromadzeniu i prezentacji zabytków kultury materialnej okolicznej ludności oraz ukazywaniu związków Wł. St. Reymonta z Lipcami. Dużą wartość ma wyposażenie manufaktury tkackiej, zwłaszcza zabytkowe maszyny, jak przędzarka wózkowa, zgrzeblarki, szpularz, wilk – szarpacz¹².

Oddziałem Muzeum Mazowsza Zachodniego jest gabinet żyrardowskiego pisarza, który mieści się w starym robotniczym domu zamieszkiwanym przez wiele lat przez Pawła Hulkę-Laskowskiego, a następnie jego rodzinę. Paweł Hulka-Laskowski urodził się w Żyrardowie w 1881 r. w rodzinie czeskich ewangelików, a z miastem związany był przez całe życie. Po ukończeniu studiów w Heidelbergu, rozpoczął w Żyrardowie bogatą działalność pisarską i społeczną, m.in. prowadził wykłady i kursy dla robotników. W dwudziestolecie międzywojennym Paweł Hulka-Laskowski zainicjował szeroką kampanię prasową przeciwko bezrobociu i biedzie robotników Żyrardowa. Jednocześnie nie zaprzestał tworzenia nowych powieści i tłumaczenia literatury obcej. Stała ekspozycja Oddziału składa się z wystawy *Paweł Hulka-Laskowski 1881–1946. Pisarz z żyrardowskim rodowodem* oraz odtworzonego wnętrza gabinetu pisarza. Część biograficzna

¹¹ B. Rzeczycka, Międzymuzealne badania etnograficzne na terenie woj. skierniewickiego 1976–1982, Żyrardów 1986, s. 10–18.

¹² Tradycje Lipieckie, Informator, Muzeum im. Wł. St. Reymonta w Lipcach Reymontowskich, Oddział Muzeum Okręgowego w Żyrardowie.

zawiera liczne fotografie, dokumenty i teksty przedstawiające życie pisarza, jego działalność literacką i społeczną. Wyposażenie gabinetu stanowią meble, pamiątki, dzieła sztuki i fotografie. Dopelnieniem jest wielojęzyczny księgozbiór: encyklopedie, słowniki i literatura piękna¹³.

Muzeum systematycznie gromadzi, opracowuje i poddaje konserwacji eksponaty ze swoich zbiorów. Spośród znaczących prac konserwatorskich przeprowadzonych w latach 1991–1996 przez Muzeum wymienić należy przede wszystkim konserwację: maszyn pochodzących z manufaktury tkackiej w Lipcach Reymontowskich, albumu szkiców Józefa Chełmońskiego, Panoramy Żyrardowa, portretów Sobańskich, Hiellego i Dittricha oraz kilku obrazów Józefa Rapackiego.

* * *

Żyrardowska placówka jest muzeum nowoczesnym. Dzięki nowatorskiemu podejściu do zagadnień popularyzacji tradycji regionu, zajęciom dla młodzieży, licznym wystawom, współpracy z wieloma instytucjami i organizacjami, wychodzi naprzeciw zmieniającym się w szybkim tempie potrzebom odbiorców.

Magdalena Bieniek
*Bolimowski Park Krajobrazowy
w Skierniewicach*

¹³ B. Rzeczycka, Gabinet Pisarza Pawła Hulki-Laskowskiego – nowy oddział Muzeum Okręgowego w Żyrardowie, „Żyrardowski Rocznik Muzealny”, nr 1, 1992, s. 61–62; Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie, pod red. B. Nietrzebki, s. 10